

AHISKA TÜRKLERİNDE ETNOPEDAGOJİ BAĞLAMINDA ATASÖZLERİ

PROVERBS OF THE AHISKA TURKS IN THE CONTEXT OF ETHNOPEDAGOGY

Minara Aliyeva Çınar¹

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Varlığını devam ettirebilmeyi amaçlayan her toplum veya her etnik grup bireylerini küçük yaşlardan itibaren toplumun inanç ve değerleri doğrultusunda yetiştirmeye gayret eder. Bu değerler, toplumun sosyo-kültürel öğelerine anlam veren en önemli ölçütlerdir. Bireyin dimağına yerleştirilmeye çalışılan bu değerler aile içinde, çocuklar henüz okul çağına gelmeden geleneksel yöntemlerle aktarılır. Dolayısıyla genel anlamda halk eğitimi, özelde ise etnik pedagoji olarak nitelendirilen bu eğitimin merkez noktası da ailedir. Etnopedagoji, etnik grupların ampirik bilgilerinin çocukların eğitimi ve yetiştirilmesi; bir halkın, bir etnik grubun veya kavmin, boyun, bir ailenin geçmişten beri var olan değerlerin manevi-etik, estetik görünümü; görgünün kontrolü ve değerlendirmesi, etnik grubun içerisindeki görgü motifleri, etnik gruplar arasındaki değerlendirme ve kontrolü ve tabiata karşı tutumlarıyla ilgilenen bir bilim dalıdır.” Her etnik grup aile içinde geleneksel yöntemlerle çocuğunu yetiştirirken halk anlatılarından masal, efsane, hikâye, bilmece, türkü, atasözü, deyimler ve diğerlerinden faydalanırlar. Çünkü bu anlatılarda halkın geçmişi, bugünü ve geleceği tasvir edilmekte; bir halkın etnik kimliği, tarihi, kültürü, adet ve gelenekleri, dinî inançları vb. yer almaktadır. Bu çalışmada, Ahıska toplumunun duygularını, düşüncelerini söze dönüştüğü değerler bütünü olan atasözleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın amacı, Ahıska Türklerinin aile içi eğitim sürecinde birer öğretim aracı olarak kullanılan atasözlerinin bireyin karakterine şekil vermesindeki işlevselliği irdelemektir. Verilere ulaşabilmek için nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmış, Ahıska Türklerinin atasözlerinin etnopedagojik durumunu incelemek için içerik analizi yöntemi uygulanmış, veriler betimsel analiz ile ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Etnopedagoji, Ahıska Türkleri, Toplumsal Değerler, Atasözleri

Abstract

Every society or every ethnic group that aims to continue its existence endeavours to raise its members from an early age in line with the beliefs and values of that society. These values are the most important criteria that give meaning to the socio-cultural elements of that society. These values, which are attempted to be instilled in the mind of the individual, are transferred within the family with traditional methods before children have reached school age. Therefore, the focal point of this education, which is described as public education in a general sense and ethnopedagogy in a particular sense, is the family. Ethnopedagogy is a science that deals with the education and upbringing of children with the empirical knowledge of ethnic groups; the moral-ethical and aesthetic appearance of values of a people, ethnic group, tribe, clan or family that have existed since the past; and the

¹ Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, minara@uludag.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7339-0260

control and evaluation of good manners, the patterns of etiquette within an ethnic group, evaluation and control among ethnic groups, and their attitudes towards nature. When every ethnic group raises their children with traditional methods within the family, they benefit from folktales, legends, stories, riddles, folk songs, proverbs, idioms and others, because in these narratives the past, present and future of the people are depicted, and a people's ethnic identity, history, culture, customs and traditions, and religious beliefs, etc., are located. In this study, the proverbs, which are the whole of the values in which the feelings and thoughts of Ahiska society are transformed into words, are discussed. The aim of the study is to examine the functionality of proverbs, which are each used as a teaching tool in the family education process of the Ahiska Turks, in shaping the character of the individual. In order to access the data, a case study, one of the qualitative research designs, was used, the content analysis method was applied to examine the ethnopedagogical status of the proverbs of the Ahiska Turks, and the data were presented through descriptive analysis.

Keywords: Ethnopedagogy, Ahiska Turks, Social Values, Proverbs

1. GİRİŞ

Bir toplumun varlığını devam ettirilebilmesi, bireylerin küçük yaşlardan itibaren toplumun inanç ve değerleri doğrultusunda yetiştirilmesine bağlıdır. Tarihin her döneminde var olan ve halk pedagojisi olarak nitelendirilebilen bu alan, dar anlamda bir toplumun gelişiminin sağlanması, geniş anlamda ise toplumu oluşturan her bir bireyin belli ölçüde eğitilmesi, her bir bireyin çalışma gücünün artırılması, yaşayış seviyesinin yükseltilmesi, millî ve insani erdemlerinin geliştirilmesi anlamına gelmektedir. Halk eğitimi olarak bilinen bu süreçteki en önemli amaç da, aklın geliştirilmesini sağlamak, bireyin kendisini geliştirmesini sağlamak, bireysel ve toplumsal gelişmeye katkıda bulunmak ve toplumsal değişmeye destek olmaktır.

Bireyin gelişiminde en önemli rolü toplumsal yapıyı oluşturan ve etkileyen aile üstlenir. Anne baba çocukları toplumun içinde var olma ve kendi varlığını sürdürme amacıyla eğitmeye çalışırlar. Aileler, çocuklarının kendi toplumuna faydalı birer birey olarak yetiştirmeye gayret ederler. Aile içinde verilen bu yetiştirme tarzına da etnopedagoji denmektedir.

1.1. Etnopedagoji Nedir?

Etnopedagoji, dar anlamda halkın pedagojisi olarak tanımlanır. Bu alanın kurucusu olan Çuvaş asıllı bilim adamı G. N. Volkov (1974), etnopedagojinin bir etnik grubun yaşadığı olayların pedagojik açıdan analizini yapan ve bunların çağdaş eğitim amaçlarına uygun olup olmadığını ortaya koyan bir bilim dalı olduğunu söyler. Volkov, bir başka eserinde etnopedagojinin tanımını daha geniş olarak şöyle ifade etmektedir: "Etnopedagoji; etnik grupların ampirik bilgilerinin çocukların eğitimi ve yetiştirilmesi; bir halkın, bir etnik grubun veya kavmin, boyun, bir ailenin geçmişten beri var olan değerlerin manevî-etik, estetik görünümü; görgünün kontrolü ve değerlendirmesi, etnik grubun içerisindeki görgü motifleri, etnik gruplar arasındaki değerlendirme ve kontrolü ve tabiata karşı tutumlarıyla ilgilenen bir bilim dalıdır." (Volkov, 2004: 56)

Ünlü filozof Konfüçyüs (1945), “Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma” görüşünü ortaya koyarken insan ahlakının “altın kuralı”nı ortaya koymuştur. Volkov (1989) ise etnopedagojinin “altın kuralı”nı açıklamıştır. Ona göre, “Tarihi hafıza yoksa gelenekler de yoktur; gelenekler yoksa kültür de yoktur, kültür yoksa eğitim yoktur, eğitim yoksa millî ruh yoktur, millî ruh yoksa karakter yoktur; karakter yoksa tarihi geçmişe sahip bir halk yoktur.”

Etnopedagoji alanında önemli çalışmalara imza atan Kırgız asıllı bilim adamı A. Alimbekov (2007) bu kavramın, “geniş halk kitleler tarafından yeni yetişen nesilleri eğitime ve yetiştirme konusunda elde edilen tecrübe, bakış açısı ve genel olarak yaşadığımız hayat içerisindeki sosyal denge, aile ve milletin pedagojisini araştıran bir bilim dalı” olduğunu dile getirir. Kapsamlı başka bir tanıma göre etnopedagoji; yetişmekte olan nesillerin eğitim ve öğretimiyle ilgili halk bilgileri, dini öğreti, masal, efsane, destan, bilmece, atasözü, oyun, oyuncak ve buna benzer anlatılardaki; aile içi ve toplumsal yaşam tarzı, yaşam biçimi, gelenekler ve ayrıca genelde felsefi-etnik, özelde pedagojik düşünce ve görüşlerindeki, yani tüm pedagojik potansiyeli, bireyin şekillenmesindeki tarihi-kültürel deneyim birikimine bağlı olan halkın tüm bilgeliğini toplayan ve sistemleştiren ampirik bilgileri, sosyal normları, değerleri benimseyen bir bireyin kimliğini olgunlaştıran toplumsal etkilenme ve etkilemedir (Palatkina, 2009).

Akramova (2006)’nın verdiği bilgiye göre etnopedagojinin asıl amacı, “araştırılan ulusun dünyaya bakışını, inançlarını, ahlaki ve manevi değerlerin nesilden nesile aktarılması, korunması ve geliştirilmesini ortaya koymaktır.” Çınar (2021)’ın aktardığı bilgiye göre etnopedagojinin iki temel amacının olduğu dile getirilmektedir. Birinci amaç bir toplumun geçmişten beri kulaktan kulağa, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze taşıdığı sözlü ve yazılı eğitim materyali birikiminin bilimsel bir halde düzenlenmesidir. İkinci amaç ise bu malzemenin nasıl bir öğretim malzemesi olduğu/olacağı ve nasıl öğretildiği (etnodidaktik) konusunda araştırmanın yapılmasıdır.

Akmatali Alimbekov etnopedagojinin sınırlılıklarını şöyle çizer:

- a) Halkın temel pedagojik kazanımlarına bağlı olarak çocuğu, doğumdan sonraki süreçte bakmak, büyütmek, yetiştirmek, terbiyelemek, kendi ayakları üzerinde durmasını sağlamak, sosyalleşme sürecine yardım etmek ve bir insan olarak topluma kazandırmak;
- b) Halkın pedagojik bilim ve tecrübelerinin temel kaynakları olarak “masallar, destanlar, atasözleri, bilmece, folklor, eski yazıtlar, halk şairlerinin eserleri ve şecerelerini incelemek;
- c) Halk tarafından benimsenmiş olan geleneksel talim ve terbiyenin içeriği ve yeni yetişenlere edindirilmeye çalışılan kazanımlar ve özellikler olarak iyi huylu olmak, ahlak, sağlığı koruma, ruhsal ve bedensel sağlık gelişmiş, estetik ve ruh gelişimi gibi konuları araştırmak;

d) Talim ve terbiyenin araçları olarak tabiat, ana dil, emek, örf-adet, halk el işleri, din konularını incelemek;

e) Talim ve terbiyenin metotları olarak örnek gösterme, anlatmak, inandırmak, dua etmek, rica etmek, akıl vermek, işaretler, övgü, beddua etmek, hatırlama, alıştırma, cezalar, korkutma vs. gibi yöntemleri incelemek;

f) Dünya halkları arasında pedagojik medeniyetler yönünden benzerlikler ve ayrılıklar kapsamında, örneğin “Türk halklarının pedagojik medeniyeti ile Slav halklarının pedagojik medeniyetlerinin karşılaştırılması vs.

g) Pedagojik olarak halklar arasında yerleşmiş olan ideal insan tiplerini incelemek ve günümüzdeki talim ve terbiye programlarının etnopedagojik yönlerden geliştirilmesi konuları üzerinde çalışmak;

h) Öğretmen ve velilerin etnopedagojik medeniyetlerinin geliştirilmesi konuları üzerinde çalışmalar yapmak (Alimbekov, 2007).

Nitekim bir milletin tarihsel süreç içerisinde geliştirdiği ve kendi halk kültüründe tanıklanabilen eğitim deneyimlerini merkezine alan etnopedagoji, yazılı ve sözlü kültür aracılığı ile kuşaklar arasında bir miras olarak aktarılan bu eğitim değerlerini araştırır, bunları sistemli hale getirir ve o toplumda izlenecek olan eğitim politikasını bu değerler üzerine inşa etmeyi hedefler. Ortak kültürel değerlerin bireylere bir miras olarak aktarıldığı ilk basamak da ailedir. Etnopedagoglar için aile bir toplumun varlığını sürdürebilmesi için en önemli yapı taşı olmaktadır (Tosun, 2015).

1.2. Ahıska Türkleri Ailelerinde Etnopedagoji

Halk eğitiminin başlangıç ve uygulama noktasının başında şüphesiz ki aile gelmektedir. Toplumun en küçük birimi olarak tanınan aile, varlığını ve devamlılığını aileye katılan çocukla başlar. Bu açıdan ailenin varlığını ve devamlılığını sağlayan, aileyi ayakta tutan en büyük unsurun çocuk olduğuna inanan Türk toplumu çocuklara büyük önem vermektedir. Bir ailenin ebeveynleri arkada adını sürdürecektir olan iyi bir birey bırakmak isterler. Bunun dışında ailenin varlığını yaşatacak her bir bireyin en iyi şekilde büyütülüp yetiştirilmesi ve topluma faydalı birer şahsiyet olarak kazandırılması anne babanın en büyük arzusudur. Ahıska Türkleri ailelerinde de bu durum aynıdır.

Aileye büyük önem veren Ahıska Türklerinde geleneksel geniş aile modelinin hâkim olduğu görülür. Ancak A. Aydıngün ve İ. Aydıngün (2015)'ün de belirttiği gibi, geniş aile, sadece bir arada yaşayan farklı veya aynı kuşaktan aile fertleri değildir. Burada kastedilen ailenin evlilik bağıyla daha da genişlemekte olmasıdır. Ahıska Türklerinde aile, bir taraftan kuşaklar arası bir bağlılık anlamına gelmekte, bir taraftan da aynı kuşakta bir bağlılığa işaret etmektedir. Aile büyükleriyle son derece yakın ilişkiler içinde olunurken, kardeş çocukları da kardeş gibi kabul edilmekte, aynı yerde yaşamaları halinde kardeş gibi büyümektedirler.

Kardeşlerin eşleri, hatta onların aileleri de ailenin içinde yer almaktadır. Aile, hem dikey hem de yatay olarak genişleyebilmektedir.

Ahıska Türklerinde aile, önemli bir dayanışma görevi görmektedir. Göç ve farklı yerlerde yaşama zorunluluğu, aile dayanışmasının gerekliliğini ve sürekliliğini zorunlu kılan en önemli unsurdur. “Farklı ülkelerde yaşamış olmaları Ahıskalılar arasındaki ilişkilerde bir ayrılığa sebep olmamakta, bilakis daha da güçlü bir bağın oluşmasına sebep olmaktadır.” (Bayraktar, 2013). Bundan dolayıdır ki Ahıska toplumu aileye büyük önem vermekte, aileye katılan her bir bireyi de en başta bu doğrultuda şekillendirmekle beraber Ahıskalıların maddi ve manevi değerlerini oluşturan kültürel bir boyut içerisinde yetiştirmektedir.

“Kültür, toplumsal bir üründür. Çünkü insan doğumundan ölümüne kadar toplum içinde yaşar. Örneğin, dünyaya gözlerini yeni açan bir çocuk dilini, dinini, yiyip-içmesini, giyinip-kuşanmasını çevresini, sosyal yaşantısını, değerlerini, normlarını vb. bir kültür çevresinde öğrenir. Bu açıdan baktığımızda kültür, toplumda yaşayan insanların bütün öğrendiklerini ve paylaştıklarını kapsayan bir kavram olup, bilimlerin incelediği hemen her şey kültür tarafından biçimlendirilmiştir. Dolayısıyla kültür doğuştan gelen kalıtsal özellikler değil, sonradan kazanılan öğrenilmiş özelliklerdir. Topluma her yeni katılan üye bunu öğrenerek geliştirilir” (Özkan, 2006).

Ahıska Türklerinin halk kültürünün uzun bir geçmişi vardır. Bu kültür, çeşitli dönemlerde gelişerek ve zenginleşerek, toplum yaşamında çok yönlü sosyal işlevler görmüştür. Bütünleşmiş olan bu halk kültürü, kendisinde sözlü halk edebiyatını, halk musikisini, halk koreografisini ve halk sahne sanatını biriktirmektedir. Tükenmez ve ölümsüz ilham kaynağı olan bu bütünleşmiş kültür, zengin manevî, moral ve estetik değerlere sahip olup Ahıska Türkleri için tükenmez ve ölümsüz bir ilham kaynağı olmuştur.

Ahıska Türklerinin çocuk yetiştirmedeki en önemli amaç, çocuğu topluma faydalı bir birey olarak yetiştirmesi, bir başka deyişle adam etme, şerefli ve onurlu bir insan olarak topluma kazandırmasıdır. Bu bağlamda anne baba, çocuğu söz anlamaya başladığı andan itibaren bu doğrultuda yetiştirmeye çalışır, bu doğrultuda onun zihninde birtakım çağrışımlar uyandırmaya gayret eder.

Toplumun sosyo-kültürel öğelerine anlam veren en önemli ölçütler değerlerdir. Ahıska Türkleri de çocuklarını yetiştirirken bu değerleri ön planda tutarak yetiştirmek ister ve hayatın her basamağında görüldüğü gibi özellikle de okul öncesi dönemde çocuklara bu değerleri yüklemeye çalışırlar. Bu değerleri, etnopedagojinin yukarıda söz edilen eğitim araçları olan masal, efsane, destan, bilmece, atasözü, oyun vb. folklorik anlatılarla aktarırlar.

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, halkın duygularını, düşüncelerini söze dönüştüğü değerler bütünü olan atasözleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın amacı, Ahıska Türklerinin aile içi eğitim

sürecinde birer öğretim aracı olarak kullanılan atasözlerinin bireyin karakterine şekil vermesindeki işlevselliği irdelemektir.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlemesi ve incelemesi olarak tanımlanan durum çalışması, tek bir durum ya da olayın derinlemesine analiz edildiği ve sonuçları ortaya konduğu, verilerin sistematik olarak toplandığı ve gerçek ortamda neler olduğuna bakıldığı bir yöntemdir (Davey, 2009). Bu çalışmada Ahıska Türklerinin atasözlerinin etnopedagojik durumunu incelemek amacıyla içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Sözel, yazılı ve diğer materyallerin nesnel ve sistematik bir şekilde incelenmesine olanak tanıyan bu yöntemde araştırma verilerinin işlenmesi, verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması şeklinde dört aşama yer almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu bağlamda ele alınan Ahıska atasözleri bütüncül bir yaklaşımla araştırılmış, etnopedagojik bağlamda nasıl katkı sağladıkları ve bu durumdan alıcıların nasıl etkilendikleri üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda birinci aşamada Ahıska atasözleri taranmış ve seçim ölçütlerine göre kodlamalar yapılmıştır. İkinci aşamada etnopedagojik ilkeler doğrultusunda atasözlerinin tematik sınıflandırılması yapılmıştır. Buna göre; atasözleri vatan ve millet sevgisi, büyüklere saygı, yiğitlik, iyilik, adalet, dostluk, doğruluk, bilgi sahibi olma vb. değerler açısından değerlendirilmiş ve son olarak Ahıska Türklerinin atasözleri etnopedagojik durumu bağlamında betimsel analiz ile ortaya konularak yorumlanmıştır.

2.1. Araştırmanın inceleme nesnesi

Araştırmada 728 adet Ahıska atasözü inceleme nesnesi olarak belirlenmiştir. Bu atasözleri Asif Hacı'nın 2009 yılında yayınlamış olduğu *Axısqa Türkləri: Vətən Bilgisi* adlı eserinden elde edilmiştir.

2.2. Verilerin Analizi

Ele alınan 728 Ahıska atasözü Ahıska Türklerinin sosyo-kültürel kimliğinin ana bileşenlerini oluşturan ve etnopedagojik açıdan önem taşıyan “vatan ve millet sevgisi”, “aile değerleri”, “ideal insan tipi”, “çalışma ahlakı” değerleri açısından analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

Bir etnik grubun, bir milletin halk pedagojisinde folklorun özel bir yeri vardır. Toplumsal değerlerini nesilden nesile aktarmanın en iyi yolu ana dille aktarılan folklorik eserlerdir. Folklor eserlerinin her biri, halkın düşüncelerini, duygularını ve hayat felsefesini yansıtan pedagojik araçlardır. Bu folklorik eserlerin arasında atasözleri önemli bir yere sahiptir. Çünkü atasözleri bir ulusun, bir etnik grubun yüzyıllar boyunca yaşadığı deneyim, gözlem ve bunlardan doğan düşüncelere dayanan; genel kural ve düstur niteliği taşıyan veya bir doğruyu ortaya koyan; içinde yargı bulunan bir tümce değerindeki sözlerdir (Aktaş, 2004). “Halk, kendisinin yüzyıllar boyu araştırılıp geldiği yaşantısına göre, çocuk terbiye

metotlarının bir kısmını düşünerek çıkarmış; bu soruna adayıp atasözleri ve deyimler de çıkarmış” (Kereytov, 2020: 18). Bu kalıp sözler kolayca anlaşılma ile birlikte bireyin hafızasında da kalıcı olarak kodlanmaktadır. Çünkü bu kalıp sözlerinde kelime oyunlarının yanı sıra tekrarlar, kafiye, estetik ve ritmik özellikler bulunmaktadır. Dolayısıyla özenle oluşturulmuş bu kalıp sözler, bireyin dikkatini çeker ve kısa ifadeler oluşundan dolayı zihinde kalıcılığı sağlar.

G. N. Volkov (2004)’a göre atasözleri, çocuklarda ahlaki düşüncelerin oluşturulmasında, ahlaki alışkanlıkların ve davranışlarını geliştirilmesinde sözlü ifade yoluyla iletilen çok etkili birer etnopedagojik araçlardır. Volkov bu bağlamda atasözlerinin yönüne işaret etmektedir: Atasözleri, bir yönüyle pedagojik bir düşünceyi yansıtır, diğer yönüyle de eğitimsel bir etkiye sahiptir.

Atasözünün en önemli özelliği kişiye nasihat vermektir. Atasözlerine pedagojik açıdan bakıldığında, üç kategoriden söz etmek mümkündür: a) çocuklara ve gençlere görgü kurallarını öğreten nasihatler; b) yetişkinlerin adaba muvafık davranışlarda bulunmalarına yönelik nasihatler ve c) ebeveynlerin de işini kolaylaştıran birtakım pedagojik nasihatlerdir. Çünkü atasözleri bireyi yetiştirme konusunda çok etkili birer eğitim materyali olarak nitelendirilir.

Ahıska Türklerinin atasözlerine bakıldığında “vatan, memleket ve millet sevgisi”, “birlik ve beraberlik”, “toplum, insan ilişkileri”, “akıl, bilgi, düşünce ve erdem gücü”, “ahlak”, “hak ve adalet”, “dil önemi”, “yiğitlik ve mertlik”, “cesurluk ve korkaklık”, “zalimlik, insanlık, iyilik, kötülük”, “arkadaş, dostluk, düşmanlık”, “aile, anne-baba, oğul-kız, akrabalık, kardeş sevgisi”, “eğitim, çocuk yetiştirme”, “komşu ve komşuluk”, “yol, yolcu, misafir ve misafirperverlik”, “büyükler saygı, küçükler sevgi, hoşgörü”, “çalışmak, çalışkanlık ve tembellik”, “yardımlaşma ve maddiyat”, “vefa ve fedakârlık”, “sorumluluk”, “temkinli olma”, “doğruluk ve dürüstlük”, “ağırbaşlı olma”, “sabırlı olma”, “vakit ve devir”, “zenginlik ve fakirlik”, “nasihat, ders, tecrübe”, “gençlik ve yaşlılık”, “keder, ölüm ve yaşam”, “sağlık ve temizlik”, “kıskançlık, öfke, kibir, merak”, “sıkıntı, pişmanlık, çaresizlik”, “çıkar, menfaat”, “tabiat ve evren” gibi değerler konusunda nasihatlerin verildiği söylenebilir (Aliyeva Çınar, 2017).

3.1. Ahıska Türklerinin Atasözlerinde Vatan ve Millet Sevgisi

Ahıska Türkleri çocuklarını yetiştirirken onların erdemli, ahlaklı olmalarını, erdemli davranışlar sergilemelerini, toplumsal değerlere sahip olmalarını isterler. Ancak her şeyden önce vatan ve millete karşı kayıtsız kalmamalarını, vatan ve millete karşı sevgiyi beslemelerini, vatanını hiçbir zaman unutmamalarını telkin ederler. Ahıska Türkleri çocuklara küçük yaşlardan itibaren toplumun en yüce ve en önemli değeri olan vatana ve millete karşı saygılı olmayı telkin ederler. Çünkü *vatan* Türk insanı için kutsaldır. Bu nedenle vatanını ve halkını sevmek, onları korumak, yüceltmek ve asla ayrılmamak düşüncesi erdemli olmanın

başında gelir. *Birlik olmak* ve *beraber hareket etmek* anlayışı ve düşüncesi Türk kültüründe önem verilen bir davranış şeklidir (Doğan, 2009).

Vatan sevgisi, sürgün hayatı yaşayan Ahıska Türkleri için temel değerlerinden biridir ve çocuklara bu değerın aşılınması küçük yaşlardan itibaren başlar. Çocuklara küçük yaşlarda söylenen “*Vətən səvgisi səvgililərin ən böyüğüdür.*”² sözü bunun bir göstergesidir. Vatanlarına hala dönemeyen Ahıska Türkleri çocuklarına vatanın kutsallığını daima vurgular, vatana sahip çıkmaları ve vatanlarına dönmeleri için de etnopedagojik bağlamda atasözleri aracılığıyla çocukların zihinlerinde daima çağrışımlar uyandırmaya çalışırlar. Örneğin; “*Taş düştüğü yərdə ağırdur.*”, “*Hər quşa öz yuvası vətəndür.*”, “*Hərkeşə gəndi vətəni əzizdür.*”³ sözlerinde her insanın kendi öz vatanında değerli, kadir kıymet sahibi olduğu mesajı verilir. “*Var dövlətim*⁴ *yitirdüm*⁵, *canımı vətənə yetirdüm*⁶”, “*Vətən həsrəti çəkdim, gözlərimə qan gəldi; Vətənime qavuştum, cəsədimə can gəldi.*”, “*Vətənimə gəldim, imana gəldim.*”, “*Vətəni ni istəmiyəm,*⁷ *elini*⁸ *de istəməz.*”, “*Vətəni sevməz imandandır, vay ona ki, içində olmiyə.*”, “*Vətən-vətən deyip sızladı yürək.*”, “*Ata yurdunda tütünün*⁹ *sönməz.*”, “*Göçtuğun yurdu qadrini, qonduğun yurtda bilürsün.*”, “*Yurdundan sürülen, yurduna varınca ağlar.*”, “*Toğduğun yer altın beşiktür.*” vs. Sürgün sonrası ve günümüzde de bu yüce duygularla beslenen Ahıska Türkleri için vatani Ahıska’ya dönmek millî ülküsü haline gelmiştir. Ayrıca Ahıska Türkleri birlik ve beraberlik içinde yaşamının önemini vurgulamak için “*El bir olsa, tağı yerindən sökər.*” atasözünü çocuk eğitiminde sıkça kullanırlar.

İyi insan olmanın ilk şartı vatani ve milletini sevmektir. Vatanını, milletini sevmeyen, ondan beslenmeyen birinin başka insanları sevmesi ve insanlığa faydalı biri olması da imkânsızdır. Bahtiyar Vahabzade’nin de dediği gibi (1978), “*Mensup olduğu halkını ve vatanını sevmeyen, onunla övünmeyen adamdan insanlık beklemek cahilliktir. Vatan ve halk duygusundan mahrum olup da iyi insan olan biri bulunabilir mi? Genellikle sevgi duygusundan mahrum olanlar iyi insan olamazlar. En büyük sevgi ise vatan sevgisidir. Bu histen mahrum olanlar ne kendi ailesini sevebilirler ne de başkalarını...*” Ahıskalıların yaşam felsefesinin en baştaki ilkesi de budur. Ne demiş atalarımız? “*Vətəni sevməz imandandır, vay ona ki, içində olmiyə.*” (Aliyeva Çınar, 2017).

² Ahıskalılar, Sovyetler Birliği döneminde Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Ukrayna, Rusya Federasyonu’nda dağınık bir şekilde ikamet etmekteydiler. Kendilerine özgü bir yazı sistemini geliştiremedikleri için Oğuz etno-kültürel sistemi içerisinde, mensup olduğundan dil özellikleri bakımından kendilerine en yakın Azerbaycan Türklerinin alfabesini kullanmayı uygun görmüşlerdir. Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Türkiye’ye gelen Ahıskalılar Türkiye Türkçesinde eserleri yazmaya başlamışlardır. Ancak Türkiye Türkçesinde kullanılan ölçünlü alfabe Ahıska ağzının fonetik inceliklerini tam anlamıyla karşılayamadığı için bu yazıda bazı fonetik karakterler Azerbaycan Türkçesindeki gibi gösterilmiştir: açık e yerine “ə”, kapalı e yerine “e”, hırıltılı h ise “x” ile gösterilmiştir.

³ Əziz: “aziz, kutsal, değerli”

⁴ Dövlət: “mal mülk, varlık, servet”

⁵ Yitür-: “kaybetmek”

⁶ Yetür-: “ulaştırmak”

⁷ İştə-: “istemek, arzulamak”

⁸ El: “halk”

⁹ Tütün: “ocak, hane, ev”

İnsanın vatana olan sevgisi kendiliğinden doğmaz. Her etnik grup çocuklarına vatana ve millete olan sevginin tohumlarını küçük yaşlardan itibaren ekmeye başlar. Bu eğitim bulunduğu çevre içinde gerçekleşir. Aile içindeki hayat, aile fertleri, etraftaki düzen ve doğa tüm bunlar çocuktaki sevginin şekillenmesinde önemli rol oynar. Çünkü bu duygu öncelikle yaşadığı yere karşı duyulan sevgiyle başlar. Çevreye ve yakınlarına sevgi duymaya başlayan çocuk, beslediği bu sevgi vatanına ve milletine de duymaya başlar. Doğup büyüdüğü köy, şehir, doğup büyüdüğü yerdeki doğa ve canlı olan her şey sevginin beslenmesine vesile olur. Bundan dolayı çocuklarda bu farkındalığı oluşturmada etrafta olan insanlara, aileye, çevreye sevgi beslemeleri için de etnopedagojik bağlamda atasözleri kullanılır.

Ahıska Türkleri tarih boyunca *mert ve yiğit, yürekli ve cesur, yardımsever ve cömert, misafirperver ve fedakâr* olmaya değer vermişler ve bununla ilgili atasözleri üretmişlerdir. Bu özelliklere sahip olan insanlar vatansever olduklarına inanırlar. Ahıskalılar da bunun bilincinde olup bunları nesilden nesile aktarılan atasözleriyle genç kuşaklara da aşılmaktadırlar: “*At ölse nalı qalur, yigid ölse adı qalur, namerd ölse, nəyi qalur?*”, “*Bir yigidə qırx hünər azdur.*”, “*Yigid düşmənə baş egməz.*”, “*Yigid odur, her acıya tayanən.*”, “*Yigidim sağ olsun, bulunmiyan qız olsun.*”, “*Yigidin başına hər iş gəlür.*”, “*Yigidin eli iştə gerek.*” vb.

3.2. Ahıska Türklerinin Atasözlerinde Aile Değerleri

Ahıska Türklerinin kültüründe aileye büyük önem verilir. Ailenin tüm fertleri tarafından benimsenen, saygı duyulan, sayılan her şey aile değerleri olarak nitelendirilebilir. Ahıska Türklerinde aile değerleri genellikle birbirine benzer: anne babaya, yaşlılara saygı; kardeşlere karşı sevgi, sadakat, güven, aile içi dayanışma vb. Tek kelimeyle bir aileyi aile yapan tüm değerlerdir.

İnsan, en başta aile dediğimiz kurumun çatısı altında sosyalleşmeye başlar. Aile içinde varlığını korur, iyiyi-kötüyü, doğruyu-yanlış aile içinde öğrenir, kendi soyunun, toplumsal kimliğinin ve kültürünün yaşatılması ve gelen nesillere aktarılması için kazanacağı değerleri ailede kazanır. Özellikle sözlü kültürün taşınmasında hayati bir rol üstlenen ailenin kuruluşu ve devamlılığı ile ilgili bazı kabul ve inanışlar, atasözleri vasıtasıyla yaşamakta ve nesillere aktarılmaktadır (Uçar ve Doğruel, 2016). Bundan dolayı Ahıskalılar etnopedagojik bağlamda bu hikmetli sözleri değerlerin eğitiminde daima kullanmaya gayret eder.

Ahıska Türkleri, aileye karşı duyulması gereken saygı ve sevgiyi, aileye karşı olan önemi birtakım atasözlerini kullanarak çocuklara aktarmaya çalışırlar. Anne babaya olan saygı ve sevginin aşılmasında “*Ana-babanın qadrini bilmiyən, başxasının nə bilsin.*” atasözünü söylerken anne babanın kendilerine karşı yaptıklarını unutmamalarını, onlara değer vermelerini, nankör olmamaları, vefakâr olmalarını aşılarlar. “*Ana yürəgi, dağ çiçəgi.*” atasözüyle çocuğuna candan, yüreктen bağlı, üzüntülerini gerçekten paylaşan ancak ve ancak anaların olduğuna işaret ederler. “*Ana qızına taht vermiş; baba qızına bəht vermiş.*” sözünü kullanırken anne babanın kızlarının mutluluğu için elinden geleni yaptıklarını söylerler. “*Ana görən qız qaftan biçər, baba görən oğul and içər.*” sözüyle kız çocuklarının her şeyi anadan, erkek

çocuklarının her şeyi babadan öğrendiklerini vurgularlar. “Baba, baba olsa, oğul da oğul olur.” sözünde baba babalık görevlerini tam anlamıyla yerine getirirse, oğul da her şeyi kendisinden öğrenerek onun kadar becerikli ve saygıdeğer olur. “Baba olmiyan, baba qadrini biləməz.” sözüyle çocuklara babaların çocuklarına ne kadar fedakârlık yaptığını ancak baba olduğunda anlayabileceklerini vurgularlar. “Ey evlad babayi vəzir edər, kötüsü rəzil.” sözüyle çocuklara iyi evlat olmalarını telkin ederler. Çocuklar kendileriyle gurur duymalarını isterlerse iyi evlat olamaya gayret ederler. “Ərgişsiz əv öküzsüz axıra bənzər.” sözüyle babasız olan ailenin çok eksik kalacağını vurgularlar. “Baba olmax qolaydur, babalux etmax çətindir.” sözüyle baba olmanın ne kadar zor ve zahmetli olduğunu diler getirirler. “Malının yanında saxabi gerek; oğlunun yanında babasi gerek.” gibi atasözlerinin kullanıldığı görülür. Çocukların evin büyüklerine, ihtiyar kimselere saygılı olmaları için “Bir böyüğün bir də küçüğün sözünə bax.”, “Böyüğüni tanımiyən, Allah’ını tanımaz.” veya “Böyüksüz əvdə bərəkət olmaz.” atasözlerini kullanırlar. Bir evde yaşlı kimseler varsa, onlara hizmet ediliyorsa, sevgi ve saygıyla davranılıyorsa o evin daima bereketinin olacağını telkin ederler. Çocuklara kardeşlerine karşı saygılı olmalarını, birbirlerine sahip çıkmaları ve destek vermelerini aşlamak için “Yaz qışından belli, qız qardaşından.”, “Getmə uzax qardaş bacidən; düşərsin tara, ölürsün acidən.” gibi atasözleri dile getirilir. Kardeşlik bağları Ahıska Türklerinde oldukça güçlüdür. Kardeşlerden biri ne zaman zora düşse diğeri veya diğer kardeşleri muhakkak yardıma gelir. Ancak birbirlerine daima destek olmaları, birbirini karşı hasret çekmemeleri açısından, özellikle kızlar için, evlenip uzak yerlere gitmemelerini tavsiye ederler.

Kardeşlik bağları olduğu kadar akrabalık bağları da çok güçlüdür. Ahıska Türklerinde akrabalar arasındaki ilişkiler üzerine söylenmiş atasözleriyle çocuklara bu bağlara yönelik göndermeler de yapılır. Bu göndermelerle akrabalarla ilişkilerin devam ettirilmesi, akrabalara önem verilmesi, yeri geldikçe mesafeli kalınmaları gerektiği gibi mesajlar aktarılır. Örneğin; “Oğlan tayiya, qız bibiyə¹⁰ çəkər.” atasözünde anne babanın kardeşleri de anne baba kadar yakın olduklarını dile getirirler.

3.3. Ahıska Türklerinin Atasözlerinde İdeal İnsan Tipi

Volkov (2004)’a göre, her toplumun, her etnik grubun ideal tipi veya kusursuz, mükemmel bir kişi tipi tarihsel koşullara bağlı olarak şekillenmiş ve somutlaşmıştır. Toplumun yaşam koşulları, toplumun ideal tipinin şekillenmesine yansır. Sürgün hayatı yaşayan Ahıska Türklerinde ideal tipi anlayışı, çalışkan ve dürüst olmaktır. Başkalarına güvenmeden ayakta durabilmektir. Ahlak sahibi, sabırlı, yiğit ve mert olmaktır. Bundan dolayı anne babalar çocuklarının eğitime yönelik birtakım hedefler belirlemişlerdir. Bunlar çocuklara ahlak kurallarını aşlamak; yetenek ve becerilerini geliştirmek; özgüven aşılacak; kendi ayakları üzerinde durmayı kazandırmak, yavaş yavaş hayata hazırlamak; eğitime karşı ilgisini uyandırmak; toplumuna faydalı olmayı öğretmek; olumlu davranışları kazandırmak; çocuğa inanç

¹⁰ Bibi: hala

ilkelerini aşılama; sorumluluk sahibi olmak; sabırlı olmayı öğrenmek; mert olmak; dürüst olmak; çalışkan olmak vb.

Ahıska Türklerinde çocuklara söylenen “*Sabır edən hər şeyə ulaşur.*” sözüyle sabreden kişinin muhakkak muradına, amacına erişeceğini, “*Sabrın soni saləməttür.*” sözüyle sabretmenin sonu mutluluk olduğunu, “*Bir gələn bir daha gəlür, sabır et.*”, “*BəklİYən beg olur, bəkləmiyən qul olur.*” atasözleriyle de sabretmenin insanlara çok şey kazandıracağı telkin edilir. “*Çoğuni iştiyan azdan da olur.*”, “*Hər şeyin azi tatlıdır.*”, “*İşliyəndə çoğınən işlə, yiyəndə azinən ye.*”, “*Azi bilmİYən, çoği heç bilməz.*” atasözleriyle çocuklara kanaatkâr olmaları öğretilir. Açgözlülük yapıp daha fazlasını elde etmeye çalışan birinin eldekini de yitirebileceği mesajı verilir. Aslında “*Artux aş ya qarın ağırdur ya baş.*” veya “*Artuxça aş ya qarın ağırdur ya baş.*”, “*Artux tamax baş yarar.*”, “*Göz toymadan, qarın toymaz.*”, “*Qarni toyğun, gözi ac.*” Gibi atasözlerinde her ne kadar az yemek yemenin ve böylece sağlığa zarar vermemenin uyarısı yapılıyorsa da, söylenmek istenen yine açgözlü olmamaları ve Allah’ın verdiklerine şükretmeleri gerektiğidir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi çocuklara yüklenen bu değerler genel olarak nasihat şeklinde verilir. Ahıska Türkleri çocuklara insan hayatının her döneminin değerli olduğunu ve her şeyin zamanında yapılması gerektiğini öğretmeye çalışır. Çocukluk, gençlik, yaşlılık dönemlerinde yapılması gerekenler atasözlerinde etkileyici bir biçimde ifade edilmektedir. Bundan dolayı bu dönemlere ait nasihatlerde bu atasözleri sıkça kullanılır. Örneğin; “*Cəyillux¹¹ bir quş idi; uçurdum, tutamadım. İhtiyarlux Hint qumaşi; gəzdürdüm, satamadım.*” atasözüyle çocuklara gençlikte insanın istediklerini elde edebilmek için gerekli bütün gayretleri gösterme gücüne sahipken, yaşlılıkta insanın güçsüz olduğu için istediklerini yapabilme konusunda çaresiz kalabileceğini vurgularlar. “*Cəyilluxta para qazan, qocalanda qur qazan.*”, “*Cəyilluxta taş taşı, qocalanda ye aşi.*”, “*Cəyilsin¹² işlə, qocaldın dişlə.*” “*Cəyilluxta odun yığsan, qocalanda titrəməzsən.*” atasözleriyle insanın gençlikte çalışıp kazananla yaşlılıkta kazandıklarıyla geçineceğini, kimseye minnet etmeyeceğini dile getirirler.

Toplumsal ilişkileri düzenleyen kurallar, görgü kurallarıdır. *Saygılı, anlayışlı, merhametli, hoşgörülü, sevgi dolu, öfkesini yenebilen, alçakgönüllü doğruluktan ayrılmayan, adalet sahibi, kötülükten uzak iyilik yapan, verdiği sözde durabilen, çalışkan, disiplinli vb.* gibi değerlere sahip olan bir insan görgülü, erdem sahibi bir insandır. Bir toplumun bireylerinin görgü kurallarına uymaları, toplumun kültürel kimliğinin oluşturulması için de büyük önem taşımaktadır.

Ahıska Türklerinde çocuklar eğitilirken görgü sahibi olmaları için yeri geldikçe atasözleri kullanılır. Çocukların edepi, saygılı, nazik, erkekler için efendi, kızlar için hanım hanım olmaları istenir. Örneğin, “*Ağır otur, batman¹³ gel.*” sözünü kullanırken çocuğun ağırbaşlı olmaları beklenir. Ağırbaşlı olan, saygınlığına önem veren insanların saygı göreceğine ve üstün tutulacağına işaret edilir. “*Çağırılan yerə ar etmə, çağırılmıyən yeri tar etmə.*” sözüyle kişinin çağırıldığı, davet edildiği yere utanmadan gitmeli, çağırılmadığı yere edepi

¹¹ Cəyillux: gençlik

¹² Cəyil: genç.

¹³ Batman: bir ağırlık ölçüsü birimi

olup gitmemelidir. Doğru yolda yürümek, adaletli ve hak sahibi olmak, Ahıskalılarda görülen bir diğer ilkedir. Örneğin, *"Gecələri əgri yolda gəzmə, gündüzləri toğri yoldan azma."* sözüyle kötü işlere bulaşmamanın, kötü yollara düşmemenin gerektiğinin, iyi işlerle uğraşmanın, doğru yoldan sapmamanın önemine vurgu yapılmaktadır. *"Toğri¹⁴ gedən tolaşmaz."* atasözüyle doğrulardan yana olmayı ilke edinen insanın aldanmayacağı ve kendini hep güçlü hissedeceğine işaret edilir. Çocuklara her zaman doğru sözü söylemeleri için *"Toğri söz qılıçtan kəskindir."* veya *"Düz söz qılıçtan kəskindir."* sözü söylenir; doğru sözün kılıçtan dahi keskin olduğu vurgulanır. *"Buynuzsuz qoçun xaxi, buynuzli qoçta qalmaz."* sözüyle güçsüzlere karşı haksızlık edilmemesi gerektiği, onlara eziyet edenlere bir gün hesap muhakkak sorulacağına işaret edilir. Ahıska atasözlerinde görgüsüz ve kaba davranışlarda bulunanlar da tasvir edilerek çocuklara edepli olmaları öğretilir: *"Ədəp-erkan bazarda satılmaz."*, *"Arsız nədən arlanur, çul da geysə sallanur."*, *"Çağrılan yerdən qalma, çağrılmıyan yerə varma."*, *"Dəvətsiz gedən, mindərsiz oturur."* vb.

Ahıska Türklerinde iyilik yapmak önemli erdemlerden biridir. İyilik yapan bir insanın, insanlara karşı daima hoşgörülü olacağı, insanlara saygı ve sevgiyle yaklaşacağı, onlara değer vereceği, diğerleri tarafından da her zaman sevileceği düşünülür. Çocuklara iyiliğin karşılıklı olduğu, iyiliğin bir gün mutlaka iyilik getireceği, karşıdaki kişiden kötülük gördüğü halde iyilikle karşılık verilmesi gerektiği öğretilir. Örneğin; *"Eylük et dənizə at, palux görməsə Hâlik görür."*, *"Eylük et ki, eylük görəsən."*, *"Eylük et, taş altına qoy."* vb.

Ahıska Türkleri çocukların kötü amellerden uzak durmalarını isterler. Bunları aşılacak için birtakım atasözlerini kullanırlar. Örneğin; öfkelenmenin insana zarar vereceğini, öfkelenildiğinde ne kadar kötü sonuçlara ulaştırabileceğini ifade etmek için *"Hers¹⁵ çıxar, göz qaralur; hers gedər yüz qızarur."* atasözünü kullanırlar. İnsanın kibirliliği de insana zarar vereceğini anlatabilmek için *"Yüskəktən¹⁶ baxan, alçağa tez düşər."*, *"Oğlan əvlənür, beg oldum zanar."*, *"Sofı olmiyan yerdə, keçi gəndini Abdurrahman zanarmış."* gibi atasözleri kullanılır. Yalan söylemenin insanı zor duruma, utanılacak bir hale getireceğini, yalanın hiçbir zaman gizli kalmayacağını, yalan söyleyen insana güvenin kalmayacağını ifade etmek için *"Çocuxluxta yalancı olan, böyiyəndə dilənci olur."*, *"Yalan söz yüz qızardur."*, *"Yalançının əvi yanmış, kimsə inanmamış."*, *"Yalançının mumi yatsiyəçən yanar."*, *"Yalançının ipiynən quyiye enilməz."*, *"Yalancının quyuğu peşində olur."*, *"Yalanın ömri azdur."*, *"Yalanın ömri qırx gündür."* gibi atasözleri kullanılır.

3.4. Ahıska Türklerinin Atasözlerinde Çalışma Ahlakı

"Ahıska Türkleri çok çalışkan bir topluluktur. Bunca zulüm, bunca katliam, bunca insanlık dışı muamele gören, bunca sürgün yaşayan bu halk sürüldüğü yerlerde sefalet ve yoklukla karşı karşıya gelmiş, hayata hep sıfırdan başlamak zorunda kalmıştır. Onurlu bir

¹⁴ Toğri: doğru

¹⁵ Hers: öfke

¹⁶ Yüskək: yüksek

kişiliğe sahip olduklarından kimseden dilenmemiş, çalışkanlığı sayesinde hayata tutunmayı başarabilmişlerdir.” (Aliyeva Çınar, 2017).

Çalışkan olma ilkesi, Ahıskalılar için büyük önem taşımaktadır. Çocuklara emek verilen işten her zaman ürün alınacağını öğretmek için *“Baxarsan bağ olur, baxmazsan tağ olur.”* sözü kullanılır. Çalışkan olmak *“Atına baxan, ardına baxmaz.”* sözüyle işini ciddiye alarak en iyi şekilde yapmaya çalışan insanın, hiçbir olumsuzlukla karşılaşmayacağına işaret edilir. *“Çayilsən işlə, qocaldın dişlə.”* sözüyle çocuklara çalışkan olmayı telkin etmektedir. Gençken zamanı boşa geçirmeyip çalışan bir insanın yaşlandığında rahata kavuşacağına mesajı verilmektedir. *“Səndən hərəkət, Allah'tan bərəkət.”* veya *“Allah demiş: “Çalış qulum, vericiyim.”* sözüyle çocuklara çalışkan oldukları takdirde Allah bereketinin arttırılacağı söylenir.

Sovyetler Birliği döneminde Türk adıyla Ahıska Türkleri kastedilmekteydi. Ahıskalıların çalışkan bir millet oldukları o zamanlarda herkes tarafından bilinirdi. Sürüldükleri topraklarda terk edilmiş yerleri canlandırır, gül bahçesine dönüştürürlerdi. Bununla övünen Ahıska Türkleri *“Türk gedən yerə bərəkət gedər.”* sözüyle çocuklara da bunu aşlamaya çalışır, onların da çalışkan olmalarını telkin ederler.

SONUÇ

Toplumun en temel kurumu olan “aile”, eğitim, din gibi toplumsal kurumların ve bu kurumların değerlerinin benimsenmesinde, yaygınlaştırılmasında, yaşatılmasında, yani bir sonraki kuşağa aktarılmasında önemli roller üstlenir. Toplumda değerlerin ifade edildiği temel mekanizmalar, kişinin üstlendiği sosyal rollerdir. Bu roller de toplumun tabakalaşma sistemi ile sosyal yapıyı oluşturan sosyal süreçlerle yakından ilişkilidir. Bir toplumdaki iyi-kötünün belirlenmesi, ideal düşünme ve davranma yollarının tamamı değerler tarafından oluşturulur (Özensel, 2003). Bir insanın kişiliğinde bu değerlerin şekillenmesinde atasözleri önemli rol oynarlar.

Bir etnik grubun, bir toplumun genel olarak aile içi geleneksel eğitim şeklinde tanımlanabilen etnopedagojinin araçlarından masal, hikâye, efsane, bilmece ve diğerlerinin yanı sıra atasözleri özel bir yere sahiptir. Çünkü bu sözlerde bir halkın geçmişi, bugünü ve geleceği tasvir edilmektedir. Bu sözlerde bir halkın etnik kimliği, tarihi, kültürü, adet ve gelenekleri, dinî inançları vb. yer almaktadır. Keza topluma faydalı olabilmenin, insanî değerlere sahip olmanın, kötülüklerden uzak kalıp iyilik yaparak başkalarına yardım eli uzatmanın ve en önemlisi vatanının değerini bilmenin, vatansever olmanın yolları bu hikmetli sözlerin eğitici hamurunda yer almaktadır (Aliyeva Çınar, 2017).

Çınar (2021)’ın da belirttiği gibi Ahıska Türklerinde “namerde muhtaç olmamak” için “çalışmak”, “alının teriyle, helalinden kazanmak” önemli değerlerdir. Keza bu değerler arasında “şerefiyle yaşamak” da Ahıskalılar için değerlerin başında yerini alır. Bu değerlerin kazandırılmasında çocuklara söylenen *“Ad adamı bezemez, adam adi bezer.”* veya *“İnsanın adi çıxmadansa canı çıxsın.”* atasözleri de bunun bir göstergesidir.

Eğitici yönünün ağır olduğu bu hikmetli sözlerin her topluluk, her etnik grup için büyük değerler taşımaktadır. Bu değerlerin incelenerek bir topluluğun sosyo-kültürel kimliğini ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Bu bağlamda atasözlerinin etnopedagojik değerler açısından derinlemesine değerlendirilmesi gerekmektedir.

Etik Kurul Belgesi

Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu makalenin araştırması, yazarlığı ve yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın bir çıkar çatışması yoktur.

Ethics Committee Approval

Ethics committee approval is not required for this study.

Declaration of Conflicting Interests

The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article

Extended Summary

The ability of a society to survive depends on raising individuals from an early age in line with the beliefs and values of that society. This field, which exists in every period of history and can be described as folk pedagogy, means ensuring the development of a society in a narrow sense, and in a broad sense, educating each individual forming that society to a certain level, increasing the working power of each individual, raising their level of living, and developing national and human virtues. In this process, known as public education, the most important aims are to ensure the development of the mind, to enable the individual to develop him/herself, to contribute to individual and social development, and to support social change.

The most important role in the development of the individual is played by the family, which forms and influences the social structure. Parents attempt to educate their children in order for them to exist in society and also to maintain their own existence. Families endeavour to raise their children to be useful individuals in their own society. This type of upbringing in the family is known as ethnopedagogy.

Ethnopedagogy is defined in a narrow sense as the pedagogy of the people. The founder of this field, the Chuvash scientist G. N. Volkov, states that ethnopedagogy is a branch of science that analyses events experienced by an ethnic group from a pedagogical point of view and reveals whether they are appropriate for contemporary educational purposes.

According to the information conveyed by Çınar (2021), it is stated that ethnopedagogy has two main purposes. The first aim is to scientifically organise the accumulation of oral and written educational material that a society has carried from generation to generation to the present day by word

of mouth. The second aim is to conduct research on what kind of teaching material this material is/will be and how it is taught (ethnodidactics).

In fact, as stated by Tosun (2015), by focusing on the educational experiences that a nation has developed within the historical process and that can be witnessed in its own folk culture, ethnopedagogy investigates these educational values that are transmitted as a legacy between generations through written and oral culture, systematises them, and aims to build the education policy to be followed in that society on these values. The first step in which common cultural values are transferred to individuals as a legacy is the family. For ethnopedagogues, the family is the most important building block for ensuring the survival of a society.

The most important criteria that give meaning to the socio-cultural elements of a society are values. The Ahiska Turks also desire to raise their children by prioritising these values, and they attempt to impose these values, as seen in every stage of life, especially on children in the pre-school period. They transfer these values with folkloric narratives such as folk tales, legends, epics, riddles, proverbs, games, etc., which are the educational tools of ethnopedagogy.

In this study, the proverbs, which are the whole of the values in which the people's feelings and thoughts are transformed into words, are emphasised. The aim of the study is to examine the functionality of proverbs, which are each used as a teaching tool in the family education process of the Ahiska Turks, in shaping the character of the individual. In order to access the data, a case study, one of the qualitative research designs, was used, the content analysis method was applied to examine the ethnopedagogical status of the proverbs of the Ahiska Turks, and the data are presented through descriptive analysis. In the research, 728 Ahiska proverbs were determined as the object of investigation. These proverbs were obtained from Asif Hacı's work named "*Axısqa Türkləri: Vətən Bilgisi*", published in 2009. The 728 Ahiska proverbs discussed were analysed in terms of "love of the homeland and nation", "family values", "ideal human type", and "work ethic", which constitute the main components of the socio-cultural identity of the Ahiska Turks and are of ethnopedagogical importance.

The "family", which is the fundamental institution of society, plays an important role in the adoption, dissemination and perpetuation of social institutions such as education and religion and the values of these institutions, that is, in transferring them to the next generation. The basic mechanisms by which values are expressed in society are the social roles assumed by the individual. These roles are closely associated with the stratification system of the society and the social processes that make up the social structure. The determination of good and bad in a society, and the ideal ways of thinking and behaving are all formed by values (Özensel, 2003). Proverbs play an important role in shaping these values in a person's personality.

In the proverbs of the Ahiska Turks, it is seen that advice is given about values such as the love of the homeland, country and nation; unity and solidarity; community and human relations; the power of reason, knowledge, thought and virtue; morality; right and justice; valour, courage and bravery; humanity and goodness; friends and friendship; family, mother-father, son-daughter, kindred, and sibling love; respect for elders, love and tolerance of young ones; work and diligence; cooperation and materiality; loyalty and sacrifice; responsibility; moderation; honesty and integrity; solemnity; patience; time and period; wealth and poverty; youth and old age; anger, arrogance and curiosity; and distress, regret and helplessness. In the ethnopedagogical context, the values in the proverbs in the formation of the socio-cultural identity of the Ahiska Turks were examined and analysed in general terms under the

headings of “love of the homeland and nation”, “family values”, “ideal human type”, and “work ethic”. Accordingly, the Ahiska Turks love and respect their homeland, nation and family; they strive to act courageously in unity; they take care to be hospitable and self-sacrificing towards people; and they aim to acquire the characteristics of a virtuous person in order to be beneficial to society.

Among the Ahiska Turks, “working” and “earning legitimately by the sweat of one’s brow” in order “not to be desperately needy” are important values. Likewise, for the Ahiska people, “living with honour” ranks at the top among these values. In fostering these values, the proverbs “*Ad adami bezemez, adam adi bezer*” (the name does not grace the man, the man graces the name) or “*İnsanın adi çıkmadansa canı çıksın*” (he that has an ill name is half hanged) that are said to children are also an indication of this.

These wise words, which have a strong educational aspect, are of great value for every community and every ethnic group. Revealing the socio-cultural identity of a community by examining these values is of great importance. In this context, the proverbs should be evaluated in depth in terms of ethnopedagogical values.

KAYNAKÇA

- Akramova, D. (2009). *Kırgızistan’da ortalık mekteplerdeki ‘adep sabagı’ dersinde din eğitimi ile ilgili amaçların gerçekleşme düzeyi (Oş örneği)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din ve Felsefe Bilimleri Din Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Aktaş, Ş. T. (2004). *Seçme atasözleri ve eleştirmeli açıklamaları*. Akçağ Yayınları.
- Alimbekov, A. (2007). Etnopedagoji ve Kırgız etnopedagojisinin temel kavramları, *Türk Yurdu*, Cilt: 27, Sayı: 242. 31-36.
- Aliyeva Çınar, M. (2017). *I. Uluslararası Kafkasya Halk Kültürü Kongresi, Bildiriler 9-11 Ekim 2017 içinde. Ahıska Türklerinin atasözlerindeki sosyo-kültürel değerler*, Kafkas Üniversitesi, 224-232.
- Aydınğün, A. ve Aydınğün, İ. (2015). *Ulusötesi bir topluluk: ulusötesi aileler*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- Bayraktar, R. (2013). *Eski Sovyetlerde Türk kimliği*. Berikan Yayınları.
- Çınar, İ. (2021). *Etnopedagoji: Atabek Yurdu*. 3. Baskı. Pegem Yayınları.
- Davey, L. (2009). Davey, L. (2009). The Application of Case Study Evaluations. *Elementary Education Online*, 8(2), 1-3.
- Doğan, L. (2009). Uygur atasözlerinde yüceltilen değerler. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2009 Cilt 11, Sayı 1, 87-104.
- Hacılı, A. (2009). *Axisqa Türkləri: vətən bilgisi*, Ahıska Reklam Tanıtım Ajansı.
- Kereytov, R. (2020). *Atasözü terbiyenin temeli*. (Çev. C. Sütbaş), (Ed. Ö. Küçükmehtetoğlu). Ankara Ofset Basım Matbaacılık.
- Konfüçyüs (1945). *Büyük bilgi*, (Çev. Mukaddere Nabi Özerdem), Milli Eğitim Yayınları.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 217-239.
- Özkan, H. H. (2006). Popüler kültür ve eğitim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. Cilt: 14, No: 1, 29-38.
- Palatkina, G. V. (2009). *Etnopedagogika. İzdatel’skiy dom “Astrahanskiy universitet”*.
- Tosun, İ. (2015). Etnopedagoji açısından Monguş Kenin-Lopsan’ın Tıva Çançıl adlı eseri, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 10/8 Spring 2015, p. 2017-2038.

- Uçar, İ. ve Doğruel, N. (2016). Kazak Türkçesinde aile bireyleri ile ilgili atasözleri üzerine bir çalışma. *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi.* 5(1), 94-107.
- Vahabzade, B. (1978). *Sadelikde Böyüklik*, Yazıcı Yayınları.
- Volkov, G. N. (1974). *Etnopedagogika*. Çeboksarı.
- Volkov, G. N. (1989). Neotyemlemaya çast' narodnoy kul'turı. *Pedagogika*. No: 7, 98-105.
- Volkov, G. N. (2004). *Çuvaşskaya etnopedagogika*. Çeboksarı.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.